
PREDGOVOR

Tradicionalni Slovenski politološki dnevi (letošnji - že trinajsti - so potekali v Portorožu 31. maja in 1. junija) so bili idealna priložnost odpreti razpravo o interesih kot eni najpomembnejših zasnov sodobne politološke znanosti, kot so tudi spori, soglasje ali moderna demokracija v povezavi s sodobno državo, in jo na drugi strani povezati z aktualnimi vprašanji pomena nacionalnih interesov v razmerah globalizacije in vstopanja držav kandidatk v Evropsko unijo.

Pri interesu gre za pojem, ki vnaša v politiko racionalnost in jo omogoča razumeti kot pozitivno in predvidljivo dejavnost v nasprotju s strastmi, ki vnašajo nepredvidljivost. Čeprav nedvomno tudi danes služi za opravičevanje vseh pomembnih političnih zahtev, je ključna pomanjkljivost interesa še vedno njegova relativno slaba opredeljenost. Obstajajo tudi zelo različna mnenja o tem, kakšno je razmerje med posamičnim (individualnim), posebnim in skupnim ali nacionalnim interesom. Prav tako pomembno je vprašanje, kako se v praksi oblikuje ali kdo ga opredeljuje ali zastopa. Za uveljavljanje svojih interesov potrebujejo nosilci posameznih interesov moč. Pri tem je pomembno spoznanje, da je nacionalni interes posledica številnih skladnih in tudi tekmujočih interesov in je temeljno soglasje o skupnih koristih, ki 'drži državo skupaj in postavlja njeno mesto v svetu'. Pojem nacionalnega interesa se od oblikovanja sodobnih narodov vseskozi pojavlja kot legitimna zahteva po posebnem varstvu nekih skupnih vrednot, kot so varnost, nacionalna identiteta, splošna blaginja ali razvoj, ki so izpostavljene spremembam (zaradi notranjih ali zunanjih dejavnikov). Pojavlja pa se tudi kot upravičenje do sodelovanja pri oblikovanju skupnih politik, če se povezujejo narodi in države na višjih ravneh zaradi skupnih koristi. Sedanji proces evropskega povezovanja je bil z več vidikov obravnavan kot 'redefinicija' nacionalnih ali 'državnih' interesov v razmerju do predpostavljenih skupnih evropskih interesov, pri čemer nacionalna država ohranja pomembno vlogo. Glede na to, da ta ostaja temeljni kamen evropske zgradbe, imajo vsi narodi, ki imajo svoje države v EU ali se vključujejo vanjo, priložnost, da določijo, katerim naj bi dali prednost ali katere naj bi v vsakem primeru zavarovali.

Tudi slovenski politični (nacionalni) programi od l. 1848 naprej so skušali predstaviti nacionalni(e) interes(e) Slovencev na tak način, uveljavljanje nacionalnega interesa pa je bilo razvidno tudi v neposrednem dogajanju in ravnanjih glavnih političnih akterjev na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta preteklega stoletja. Vse slovenske politične stranke (nove in prenovljene) so se kljub velikim idejnim nasprotjem, podedovanim iz preteklosti na prehodu v devetdeseta leta, poenotile glede bistvenih slovenskih nacionalnih interesov, pridobitev nacionalne samostojnosti pa hkrati z eno (kasnejšo) izjemo razumele kot možnost vključitve v EU. Slovenski nacionalni interes ostaja v središču pozornosti celotne politične javnosti in nove politične elite in sklepali bi lahko, da se je prava razprava o njem letos, tik pred vstopom v EU, šele prav začela.

Udeleženci so se strinjali, da je v slovenskem nacionalnem interesu, da Slovenija čim prej prevzame svojo vlogo kot država članica, kar ji bo prineslo številne prednosti in omogočilo, da soupliva na oblikovanje evropskih politik (ostanjanje zunaj EU bi ob ohranjanju nekaterih tradicionalnih značilnosti suverenosti dejansko pomenilo pristajanje na podrejen položaj). Vendar so se hkrati pojavljala tudi vprašanja, do kod ščititi nekatere nacionalne interese in kako oceniti 'koristnost' nekaterih nacionalnih interesov (domača lastnina bank), kakšno naj bi bilo razmerje med nacionalnim in gospodarskimi interesi. Pri tem so se mnjenja najbolj razlikovala, saj je del avtorjev in razpravljavcev dajal prednost blaginji prebivalstva ne glede na lastnino, splošna blaginja naj bi bila tudi prvi pogoj za varnost in krepila njihov položaj v skupnosti. Nacionalna lastnina bank naj bi bila v nacionalnem interesu, samo če bi banke med seboj tekmovale. Nasprotno mnenje je poudarjalo, da banke niso neutralne institucije (opravlje naj bi celo neko politično funkcijo) in da ima centralna banka vlogo pri ščititvi nacionalnih interesov. Pri tem je bila omenjena tudi nevarnost, da se pod pojmom nacionalnega interesa uveljavljajo posebni ali skupinski interesi. V zvezi z nacionalnim interesom po varnosti pa je bilo poudarjeno, da svetovne težnje prizadevajo vse, zlasti pa manjše države, in da slovenske nacionalne varnosti ne moremo zaščititi drugače kot s sistemom kolektivne obrambe. EU pa naj bi primanjkovalo ustreznih zmožnosti zaščite varnosti; prav zato lahko v Natu najustrežnejše uveljavimo svoj interes po varnosti države. Posebej je bilo opozorjeno, da varnost držav ogroža med drugim tudi korupcija trgovina z drogami in da bi morale države imeti bolj izdelane interese pri reševanju teh vprašanj.

*O vstopanju Slovenije v EU so se pojavila nekatera opozorila - prilagajanje držav kandidatk namreč uspešno napreduje, medtem ko se sposobnost vključevanja novih članic na strani EU ni ustrezno povečevala. Na strani EU se vedno bolj kažejo dvojni standardi, ki so odvisni od interesov posameznih držav članic. EU pogosto zahteva od kandidatk izpolnitev zahtev, ki nimajo zveze z integracijskim procesom ali *acquisom*, finančna vprašanja pa postajajo vedno pomembnejša. Obstaja bojazen, da bi sedanje države kandidatke po vstopu obravnavali kot države drugega razreda, kar bi jim omejilo možnosti uveljavljanja lastnih interesov. Druga vrsta nevarnosti pa se kaže v možnosti, da bi na oblikovanje nacionalnih interesov v državah članicah manj vplivali domači politični akterji, ker se bo povečala moč zunanjih dejavnikov. Že v tem obdobju imajo evropske stranke ali njihove družine zelo velik vpliv na nacionalne stranke v državah kandidatkah, zlasti na oblikovanje njihovih programov in oblikovanje stališč do pomembnih vprašanj.*

Slovenija se je v zadnjem obdobju pri uresničevanju svojega nacionalnega interesa uspešno prilagajala evropskim standardom, v vsebinskem pogledu - o tem priča premik v pojmovanjih 'zunanjih zadev' k 'sistemski interiorizaciji evropskih javnih politik', in tudi v institucionalnem pogledu. Prišlo je do institucionalizacije usklajevanja evropskih zadev ob osrednjem formalnem pomenu zunanjega ministrstva. Uspešno, čeprav z zamudami, je potekalo tudi prilagajanje slovenskega parlamenta, ki je prav v zadnjem času (do junija 2002) sprejel

'kritično' maso evropskih zakonov in se tudi organizacijsko ter postopkovno prilagodil novim okoliščinam. Ena pomembnih ovir se kaže še vedno v pomanjkanju razumevanja, da bodo poslanci v novih razmerah bistveno bolj obremenjeni (obremenitve so že zdaj izredno velike). Ena od nujnih rešitev bo tudi povečanje števila poslancev državnega zbora. V zvezi s tem se je posredno odprlo tudi vprašanje sposobnosti Slovenije, da prevzame celoto obveznosti, kar je posebej poudarilo zlasti reformo javne uprave. Prenova je namreč doživela preveč popravkov in političnih intervencij, da bi lahko bila učinkovita.

Kot posebno pomembno vprašanje se je odprlo tudi vprašanje načinov uveljavljanja slovenskih nacionalnih interesov v EU ob polnopravnem članstvu. Pri tem je bilo poudarjeno, da formalni vpliv Slovenije v postopkih glasovanj ne bo med pomembnejšimi (v Svetu naj bi imeli štiri glasove od 345). Prav to pa naj bi zahtevalo od Slovenije veliko več prizadevanj pri uveljavljanju interesov pri pripravi odločitev. Velikega pomena bodo dobro poznavanje delovanja institucij EU, ustrezno število strokovnjakov, ki jih bo lahko Slovenija poslala v te institucije, pogajalska sposobnost in lobiranje.

Avtorji in razpravljalci so opozorili, da (1) EU že v tem obdobju pomembno vpliva na države kandidatke (poleg formalnih obstaja tudi vrsta neformalnih povezav in zvez), kar bi morali pozorneje raziskovalno spremljati. Čim bolj se slovenske institucije prilagajajo standardom delovanja institucij v državah EU, tem bolj pripravljene bodo prevzeti svojo vlogo ob polnopravnem članstvu. Prav tako so (2) poudarili potrebo, da Slovenija poveča sposobnosti oblikovanja soglasja in opredeljevanja svojih interesov v razmerju do skupnih evropskih interesov (politik), pri čemer morajo prevzeti večjo odgovornost politične stranke in tudi posamezne institucije, zlasti slovenski parlament in vlada. Razprava je namreč opozorila, da se v EU uveljavljajo kratkoročni in egoistični interesi držav članic na račun držav kandidatke. V tej zvezi so nekateri udeleženci opozorili na neskladje med 'accession capacity' kandidatke in 'enlargement capacity' članic. Prav tako bi se morala (3) čim bolj pripraviti, da bo lahko svoje interese uveljavljala v institucijah EU in v njihovih posebnih postopkih odločanja.

Letošnje konference se je poleg 130 domačih udeležencev udeležilo tudi osem tujih (iz držav srednje Evrope so se je udeležili dr. Jerzy Wiatr, dr. Krzysztof Palecki, dr. Ladislav Cabada, dr. Vladimira Dvorzakova in dr. Antić). Ti udeleženci so predstavili stališča svojih držav na posebni okrogli mizi drugi dan posveta in opozorili na nekatera vprašanja, ki opredeljujejo javno razpravo v njihovih državah. Iz te razprave je mogoče sklepati, da je med državami kandidatkami zelo različna stopnja zaznavanja razmerja med nacionalnimi in skupnimi 'evropskimi' interesi in da znotraj političnih elit ni enotnega mnenja o spremembah v razmerjih moči v EU, oblikovanosti institucij itd. Nadaljevanje takih razprav bo ena prvih nalog Slovenskega politološkega društva.

Konferenca je bila organizirana v petih panelih in eni mednarodni okrogli mizi. Več kot dvajset referatov so predstavili ugledni znanstveniki, raziskovalci, strokovnjaki in politiki, med katerimi so bili politologi, pravniki in ekonomisti. Pomembnejše avtorske prispevke domačih udeležencev in enega tujega prinaša

ta številka Teorije in prakse (nekateri, ki jih zaradi pomanjkanja prostora nismo mogli uvrstiti v to, bodo objavljeni v prihodnji številki).

Ljubljana, 21. junija 2002

*Dr. Drago Zajc
Gostujoči urednik*